

PŘEDMLUVA

Všichni tušíme, že děti, které v současnosti získávají základní vzdělávání, v dospělosti budou žít ve světě, kde lidé cestují nejen v rámci své vlasti, ale na kratší či delší dobu se přesouvají i do jiných, někdy velmi vzdálených zemí světa. Podobně ovšem již dnes „cestují“ také celé podniky v sektoru průmyslu či služeb – a s nimi pracovní příležitosti. Zaměstnavatelé při rozhodování o svých investicích zohledňují mimo jiné kvalifikaci pracovní síly v různých zemích. Vzdělanost populace však není považována jen za klíčovou podmínku ekonomické úspěšnosti národa, ale je zásadní také pro stabilitu a rozvoj demokratického prostředí i dalších nemateriálních stránek života. To je jistě jedním z důvodů, proč se v posledních letech věnuje značná pozornost mezinárodním šetřením, která srovnávají znalosti a dovednosti žáků rozličných států či oblastí. Naše společnost teprve diskutuje o vhodné podobě národního monitorování vzdělávacích výsledků dětí v základní škole, a proto jsou mezinárodní programy základním zdrojem informací o úrovni znalostí a dovedností českých žáků v těch oblastech výuky, na něž jsou tato šetření zaměřena. Vedle známějšího šetření PISA se jedná především o programy TIMSS a PIRLS organizované Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků vzdělávání (*The International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA*). Od šetření PISA se odlišují podstatně starší historií (jejich počátky sahají do šedesátých let 20. století), větší orientací na učivo vyučované ve školách a také tím, že zahrnují žáky více věkových skupin. V roce 2011 se Česká republika zapojila do šetření PIRLS, které sleduje čtenářskou gramotnost žáků 1. stupně, a do části šetření TIMSS zacílené na matematiku a přírodovědu u stejně starých žáků. (U nás – shodně jako v mnoha dalších zemích – dokonce všechny tři testy vyplňovali titíž žáci, takže máme informace mj. o tom, jak čtenářské dovednosti ovlivňují řešení matematických a přírodovědných úloh.)

Pokud se zaměříme na průměrné výsledky a jejich porovnání s bezprostředně předchozími cykly šetření, kterých jsme se zúčastnili, lze se radovat z naší dobré pozice na žebříčcích výkonů zemí v přírodovědě a čtení. V matematice bylo ve srovnání s rokem 2007 dosaženo velkého zlepšení.

Souběžně s testováním znalostí a dovedností probíhají při šetření TIMSS a PIRLS dotazníková šetření, která zjišťují faktory ovlivňující získané dovednosti. Již dřívější cykly šetření vedly k diskusím o malé oblibě školy, popř. konkrétních předmětů ze strany českých žáků. Srovnávání průměrné obliby určitého školního předmětu v jednotlivých zemích je však poněkud problematické, protože může být ovlivněno mimo jiné rozdílnou náročností požadavků kladených na žáky v různých školských systémech. Mezinárodně se ukazuje, že efektivní školy se vyznačují zejména bezpečným a ukázněným prostředím, dostatečným vybavením pro výuku a důrazem na vzdělávací výsledky; v Česku se však první dva faktory jeví, alespoň pokud jde konkrétně o tato šetření, jako méně důležité.

Vraťme se však ještě k výkonům našich žáků v testech. Z těchto dat lze vyčíst i jiné skutečnosti než ty, které jsme uvedli výše. Průměrný výsledek v matematice stále zůstává hluboko pod úrovní roku 1995. Ve srovnání s jinými zeměmi jen velmi málo našich žáků dosahuje nejvyšší úrovně čtenářských a matematických dovedností. Tato zjištění by nás měla vést k hledání cest, jak dále zlepšovat kvalitu i přitažlivost výuky. To je také záměrem projektu *Kompetence I*, v jehož rámci vznikla i tato publikace.

CÍL A STRUKTURA PUBLIKACE

Předkládáme vám především sbírku námětů přímo použitelných ve výuce hlavně ve vyšších ročnících 1. stupně základní školy. Tyto náměty vyplynuly z našich analýz nedostatků, které se projevíly v řešeních českých žáků v šetřeních PIRLS a TIMSS. Proto je každá ze tří částí knihy (čtenářská gramotnost, matematika, přírodověda) uvedena krátkým shrnutím některých zjištění o výsledcích zejména z hlediska výkonu žáků v úlohách orientovaných na různé oblasti učiva či na rozličné dovednosti. Hlavní část knihy však tvoří sady úloh, které se inspirovaly testovými zadáními z obou mezinárodních šetření, avšak nejsou (primárně) určeny k testování ani k nácviku testové situace. Mají sloužit především k získávání a procvičování dovedností a znalostí, případně i k vytváření lepších postojů k danému předmětu, jedná se tedy o *učební úlohy*. Jejich základním smyslem je nabídnout žákům zajímavé a přiměřeně náročné příležitosti-